

UN CONGRES CARE NU A AVUT LOC

Ștefan Costea

La sfârșitul lunii august, începutul lunii septembrie 1939 urma să aibe loc la București, în organizarea Institutului Internațional de Sociologie și a Institutului de Cercetări Sociale al României cel de-al XIV-lea Congres internațional de sociologie. Programul congresului a inclus un ansamblu de teme interdependente, considerate la acea dată, a constitui „problemele esențiale ale sociologiei ca știință”¹ și anume: unitățile sociale, satul, orașul; satul și orașul; institutele de cercetări sociale; organizarea învățămîntului sociologiei. Unitatea logică a unei asemenea vaste arii tematice era explicată astfel de către prof. D. Gusti: „Este obiectul sociologiei realitatea socială, ca unitate socială, atunci ce este o unitate socială? Ce sînt satul și orașul, ca forme fundamentale ale unităților sociale? Prin ce metodă se studiază științific unitatea socială? Pentru aplicarea cea mai rodnică a acestei metode sînt necesare institutele de cercetări sociale? În sfîrșit, pentru a crea specialiștii capabili a minui cît mai științific metoda de cercetare a unităților sociale, cum trebuie să fie organizat învățămîntul sociologiei”².

La congres urmau să participe membri și asociați, invitați ai Institutului Internațional de Sociologie, reprezentanți ai societăților și institutelor naționale de sociologie și, evident, sociologi români. În acest scop, comitetul de organizare a congresului a transmis, în total, 1165 de invitații de participare la congres, din care, 266 în România și 898 peste hotare. La începutul anului 1938 se înregistrează deja 324 de înscrieri (100 din România și 224 din străinătate), cu 217 comunicări și 308 participanți la excursiile ce urmau a fi organizate cu prilejul lucrărilor congresului. Numărul total ultim al înscrierilor la congres s-a ridicat la 208 de sociologi din 26 de țări din Europa, Asia, America de Nord și America de Sud. Între cei ce și-au anunțat participarea la congres au figurat personalități marcante ale mișcării sociologice internaționale ale vremii, cum au fost: René Maunier — președintele Institutului Internațional de Sociologie, șeful catedrei de sociologie și etnologie juridică de la Facultatea de drept a Universității din Paris, Corrado Gini (Roma), vicepreședinte al I.I.S., prof. Hans L. Stoltenberg, de la Giessen, dr. Stanislaw Ossowski (Varșovia), prof. Marc Bloch și Maurice Halbwachs (Paris), Guillaume Jaquemyens (Bruxelles), Gaston Richard (Bordeaux), Roger Bastide (São Paulo), Florian Znaniecki (Poznan), Stephan Dékany (Budapesta); M.S. Filipovici și Slobodan Popovici (Belgrad); Ianaki S. Molloff și dr. A.V. Tottef (Sofia); Carl Zimmerman (Cambridge, Massachusetts — SUA) ș.a.

¹ D. Gusti, *Al XIV-lea Congres internațional de sociologie*, în „Sociologie românească” anul IV (1942), iulie—decembrie, nr. 7—12, p. 667.

² *Idem*, p. 667.

Programul Congresului a fost conceput și structurat pe două coordonate majore, contribuțiile științifice la lucrările acestuia fiind grupate în două secțiuni: prima, cuprindea „comunicările” științifice care urmau să fie susținute în ședințe de dimineață; a doua consta în „dezbateri” științifice (urmînd a se desfășura în ședințe de după amiază). Acestor li se adăugau excursia științifică și vizitele organizate la Muzeul Satului și Expoziția sociologică din București și pe mai multe trasee în țară, pentru a permite participanților la congres cunoașterea nemijlocită, atît a modului de lucru al echipelor de cercetare sociologică, cît și a realităților sociale românești pe care acestea le investigau. În consecință, programul prevedea comunicări și dezbateri științifice în perioada 29 august — 3 septembrie și excursii, între 3-13 sept. 1939. Pentru a facilita cunoașterea cît mai deplină a conținutului contribuțiilor tuturor participanților la Congres și, mai ales, dialogul științific aprofundat, sociologii români și-au asumat dificila și ambițioasă obligație, anume aceea de a publica „in — extenso” — toate comunicările înscrise în program, în opt serii (A — Unități sociale; B — Satul, în două volume; C — Orașul; D — Satul și orașul; E — Metodele sociologice; F — Institutele de cercetări sociale; G — Învățămîntul sociologic și H — Comunicări diverse) sub denumirea „Travaux du XIV-e Congrès International de Sociologie” București, Institut International de Sociologie et Institut des Sciences Sociales de Roumanie, cuprinzînd Seria a 5-a din Bibliothèque de Sociologie și Éthique et de Politique, sous la direction de D. Gusti. Etudes et Recherches. Coperta și prefata au fost tipărite în patru limbi de circulație internațională (franceză, germană, italiană și engleză).

Dincolo de caracterul lor descriptiv și informativ, datele generale privind organizarea preconizată a Congresului sînt elocvente pentru o analiză a locului, rolului și finalităților ce îi erau conferite, în epocă, unei asemenea manifestări științifice de amploare, în eforturile de promovare a sociologiei ca disciplină științifică. În plus, ele sînt exemplare în ceea ce privește nivelul înalt, rigoarea și caracterul sistematic al activității organizatorice complexe, pe care o antrenează realizarea unei asemenea acțiuni, atît în cadrul organizațiilor sau instituțiilor științifice internaționale, cît și naționale.

Din punct de vedere al istoriei științei însă, un interes aparte îl reprezintă analiza și evaluarea evantaiului tematic, conținutul ideatic, orientările și pozițiile științifice ce urmau a fi afirmate și susținute la congres. Întrucît o asemenea întreprindere depășește posibilitățile de cuprindere ale unui studiu limitat, vom încerca să readucem în acest context, doar, cîteva elemente informative. La secțiunea „Sat și oraș” au fost propuse de delegații de peste hotare, ca teme de comunicări, între altele: conceptele de sat și oraș în sociologie; orașele și evoluția socială; oraș și sat-definire; importanța socială a orașului și a satului în decursul istoriei; orașul născut pe domeniul rural; structura morfologică a marilor orașe; sub-urbana mare: nici oraș, nici sat; aglomerația urbană și orașul; orașul mare și muncitorimea; oraș și sat — două medii selectoare antropologice; structura economică a satului; raporturile economice între sat și oraș; diferențierea economică și socială la sate; exodul rural, presiunea industrialismului asupra comunităților rurale; orașul și comunitatea ș.a.

Pe lîngă comunicări avînd caracter general, de dezbateri teoretică a problematicii congresului, o altă serie de comunicări aborda aceeași problemă din perspectiva mai particulară a unor regiuni, zone sau

comunități naționale: viața rurală în Africa, originea orașelor în Europa Occidentală și centrală și în lumea slavă răsăriteană; satul bulgar și concepțiile ideologice actuale; definirea satului francez; sate și orașe nord-africane, musulmane și europene — relațiile lor; suprapopularea rurală în Polonia; satul industrial în munții centrali ai Germaniei; originea și distribuția centrelor de populație în Corsica; satul în Serbia de sud; satul ungar de astăzi; orașele și satele din Venezuela ș.a.

O a treia categorie de comunicări avea ca tematică analiza unor fenomene și procese particulare din cadrul comunităților sociale rurale sau urbane, ca de ex.: cercetări asupra mentalității orașului mic; mobilitatea socială într-un sat; comuna rurală și finanțele ei; forme de contract în raporturile dintre țărani; criminalitatea la sate; psihologia tinerimii rurale; implicațiile electrificării rurale ș.a.

Pentru secțiunea a doua, „grupuri sociale” au fost propuse, între altele, comunicări privind tipurile de grupuri sociale; națiunea ca unitate funcțională a societății umane; clasele sociale privite ca grupuri sociale; grupările sociale considerate din punct de vedere al duratei; evoluția grupărilor sociale; comunitatea de familie ca formă elementară de agregare socială; factorul sociologic în formarea grupurilor; teoria comunităților și organizațiilor sociale; clasificarea grupărilor sociale. La secțiunile de metodologie, învățământ și cercetare științifică au fost anunțate contribuții consacrate metodelor de investigație utilizate de Le Play House, raporturile dintre observație și teorie în sociologie; importanța unității teritoriale în reprezentarea ecologică a fenomenelor sociale; cercetările monografice, învățământul sociologic, organizarea cercetărilor sociale și tehnicile sociale; științele sociale, studiile sociale și filosofia; locul sociologiei și modalitățile de predare a științelor sociale în institutele de învățământ superior. Chiar și numai enunțarea temelor și subiectelor propuse pentru dezbateri în cadrul lucrărilor celui de-al XIV-lea Congres internațional de sociologie este relevantă pentru caracterizarea realității istorice a sociologiei, ca disciplină științifică la sfârșitul deceniului al patrulea al secolului nostru: marea varietate a opțiunilor teoretice, atât în definirea obiectivelor sale explicative, cât și a strategiilor metodologice de cercetare, concretizată într-o diversitate de curente, de doctrine, școli și orientări sociologice, care exprimau, de fapt, poziții contradictorii rezultate din antagonisme sociale ireductibile, afirmarea în continuare în sociologie a tradițiilor sociologice occidentale ale „neutralității axiologice” în domeniul cercetării sociale; persistența „sociografismului” care greva în genere asupra cercetărilor sociologice empirice sau „de teren”, atât în Europa, mai ales în Franța și Germania (Școala lui Fr. Le Play și a continuatorilor săi, E. Desmolins și H. de Tourville, sociografismul școlii sociologice germane); extinderea anchetelor sociologice rurale și a științei administrației (Social Survey sau Case Study), precum și a utilizării în cercetarea sociologică a unor instrumente de investigație cantitativă, în detrimentul procedeele tehnice, calitative, în sociologia americană.

Care erau obiectivele pe care și le propuneau sociologii români la Congres? Cu ce se prezentau ei la un asemenea mare forum științific internațional? Cum își propuneau să se achite de onoranta sarcină pe care comunitatea științifică internațională le-a încredințat-o și, să valorifice privilegiul de a găzdui cel de-al XIV-lea Congres internațional de sociologie, în țara noastră?

În privința obiectivelor urmărite, prof. D. Gusti, preciza cu prilejul prezentării planului de acțiune pe anul 1938 al cercetărilor realității românești: „Îndeplinind acest plan de acțiune socotim să servim nu numai națiunea noastră ci și știința căreia ne-am consacrat. Sociologii de pretutindeni ar trebui să socotească că misiunea lor nu e numai teoria, ci și folosirea acesteia pentru lămurirea împrejurărilor vieții naționale. Faptul că al XIV-lea Congres internațional de sociologie se va ține la București în toamna anului viitor, ne bucură tocmai pentru că arată că această convingere a noastră e pe cale să câștige tot mai mulți aderenți”³.

Angajarea expresă a sociologiei românești la eforturile consacrate dezvoltării sociologiei ca știință, pe plan internațional își avea temeiuri solide. Aceasta, deoarece, comunitatea sociologică românească din acea epocă reușise să-și elaboreze o concepție proprie și să adopte o poziție originală față de marile probleme ale științei sociologice: specificarea obiectului, determinarea statutului și conturarea funcțiilor sociale ale sociologiei. În ceea ce privește obiectul sociologiei, prof. D. Gusti și colaboratorii săi argumentau cu toată pasiunea și convingerea faptul că obiectul ei nu poate fi societatea în general, ci societățile concrete, istoricește constituite din fiecare epocă sau etapă a evoluției umanității. Consecința nemijlocită a recunoașterii acestei realități obiective impune concluzia că „nu avem deci o singură sociologie generală, abstractă, ca produs al imaginației creatoare a spiritului, din care decurg mai multe sociologii, ca Mitul Minervei, zeița înțelepciunii, ieșită complet înarmată din capul lui Jupiter, ci avem mai multe sociologii concrete: ale satelor, orașelor, națiunilor și ale categoriilor sociale cuprinse în ele — în sinteza lor, care este sociologia umanității, din care se formează apoi adevărata sociologie”⁴.

Sociologia ca știință generală a societății considerate în ansamblul său, a structurii și tendințelor ei de evoluție din trecut spre prezent și viitor este, deci, un produs, o sinteză rezultată din generalizarea sociologiilor concretului, „...care se formează prin metoda experimentală, directă și colectivă”⁵.

Din aceasta derivă în mod firesc necesitatea reconsiderării și a metodologiei, metodelor și tehnicilor de investigație ale sociologiei. Căci, pentru asigurarea cunoașterii autentice a realităților sociale concrete nu mai sint suficiente vechile modalități de abordare a socialului, contemplative, speculative și deductiviste. „În acest caz, cadrul de studiu al sociologiei nu mai sint biroul și biblioteca, ci mai ales, și în primul rînd, cercetarea directă a Actualului, a Contemporanului, a Concretului cotidian, care devine laboratorul de cercetare al sociologiei”⁶. Noul cadru al investigației introduce în mod obligatoriu „cercetările de teren” ca o modalitate practică de lucru ce nu mai poate fi evitată. Concomitent cu aceasta statutul sociologiei înregistrează mutații profunde nu numai sub raport epistemologic ci și, îndeosebi, social. Căci, „ieșită din camerele reci ale bibliotecii, sociologia, prin cercetările de teren, devine publică, adică se coboară printre oameni, cercetînd pentru oameni și lucrînd prin oameni.

³ D. Gusti, *Plan de acțiune pentru 1938* („Sociologie românească”, anul III, nr. 1-2, ian. — martie 1938, p. 4).

⁴ D. Gusti, *Opere III*, București, Edit. Academiei, 1969, p. 97.

⁵ *Idem*.

⁶ *Ibidem*, p. 97.

„Este ceea ce am numit mai de mult, prima încercare de democratizare a științei sociale”⁷.

Un asemenea demers antrenează, în continuare, reorientări și transformări profunde și în zona finalităților investigațiilor sociologice, plasând în termeni noi raporturile dintre cunoașterea socială și acțiunea socială. Aceasta, întrucît, sociologia „...devenită publică, este, în același timp, și activistă căci cunoașterea ne îmboldește spre acțiune. Cunoașterea vieții actuale, contemporane, cotidiene nu este numai cunoașterea condițiilor determinante, care explică viața concretă, ci este, de asemenea, cunoașterea mijloacelor de a o schimba și transforma, fiind motorul activității sociale. Actualul care cuprinde un viitor potențial se dezvoltă într-un nou actual”⁸. În acest fel, știința sociologiei dobîndește un profund caracter umanist, contribuind, pe de o parte, la a pune la îndemîna membrilor societății mijloacele prin care să își cunoască condițiile lor de viață așa cum s-au constituit ele, iar pe de altă parte, la a le furniza cunoștințele, abilitățile și instrumentele de acțiune necesare pentru a-și face viața mai bună, mai avansată, mai umană. Realizarea unor asemenea idealuri nu este de conceput fără cunoașterea unităților sociale în cadrul cărora se desfășoară însăși existența vieții sociale. De aceea, „unitatea socială este conceptul cheie al cunoașterii sociologice” și „numai critica unităților sociale poate contribui la rezolvarea problemei vieții sociale”⁹.

Integralitatea cunoașterii sociologice, activismul și normativitatea sînt cerințe teoretice pe care sociologia nu le poate satisface decît printr-un studiu sistematic al realității sociale. Pentru realizarea unui asemenea studiu, D. Gusti propune cunoscuta schemă operațională a „cadrelor și manifestărilor” care are nu numai un rol „mecomotehnic” pentru investigatorul social, ci, în primul rînd, funcții metodologice și explicative, care privesc, din punct de vedere metodologic unitatea teoretică, analitică și interpretativă a studiului sociologic, iar sub raport explicativ, urmărirea corespondențelor funcționale dintre toate elementele componente ale schemei.

Consecința finală a acestor cerințe ale teoriei sociologice este lansarea unui model original pentru rezolvarea uneia din cele mai controversate probleme, — teoretice și metodologice — în sociologia vremii: cea a raporturilor dintre nivelul teoretic și nivelul empiric al cunoașterii sociologice. Modelul gustian permitea desfășurarea unui proces firesc de „du-te-vino” între nivelul teoretic și empiric, grație căruia sociologia nu rămîne o descriere empirică a realității sociale, oricît de mare ar fi acuratețea unei asemenea descrieri, și nici o construcție teoretică abstractă, generală a societății. În legătură cu aceasta el susținea și necesitatea revalorificării tehnicilor calitative ale investigației sociologice, în primul rînd a formelor, principiilor și tehnicilor observației în sociologie.

Avînd o poziție de pionierat în abordarea cercetării sociologice ca un tip de cercetare-acțiune, pentru evitarea riscurilor unilateralizării în concretizarea valorilor acționale, D. Gusti își întemeiază întreaga strategie a cercetării-acțiune, pe cerințele interdisciplinarității. În această perspectivă au fost depuse eforturi pentru asigurarea participării specialiștilor din toate sferile și domeniile vieții economico-sociale și culturale în

⁷ *Ibidem.*

⁸ *Ibidem.*

⁹ *Ibidem.*

cadru echipelor monografice, la cercetarea sociologică. Dar, pentru realizarea unui asemenea tip de cercetare, pe lângă aceasta, este necesară participarea la investigație a subiecților cercetării nu numai ca „informatori” ci și ca „actori” sociali principali. Participarea la cercetarea sociologică a subiecților a fost hotărâtoare și pentru preferința metodelor și tehnicilor calitative în investigarea sociologică monografică, pentru că metoda și tehnicile sociologice trebuie să fie produse ale interacțiunii dintre subiectul și obiectul cercetării, recurgerea la procedee tehnico-metodologice standardizate și cantitative conducând la „forțarea” realității în cadre conceptuale și metodologice preconcepționale, străine „obiectului cercetat”. Pe această filieră au fost introduse în cercetarea sociologică filmul sociologic, ca instrument (tehnică) de investigație sociologică — cu statut de pionierat mondial — expozițiile și muzeele sociologice, ca tehnici ale acestei forme originale de „cercetare-acțiune”.

Ca un corolar al concepției teoretice și metodologice originale, știința sociologică românească se prezenta la Congres și cu un sistem complex, coerent și ramificat de instituții sociologice, dat fiind faptul că pregătirea sociologiei pentru „intervenția socială” nu putea să se realizeze decât printr-o instituționalizare viabilă, în primul rând, a *învățării sociologiei* și științelor sociale și, apoi, a organizării *cunoașterii sociale* și promovării *acțiunii sociale* fundamentate de această cunoaștere. Sistemul cuprindea, foarte modernul program de legare a însăși învățămîntului cu cercetarea sociologică și acțiunea socială, în expresia sa cea mai deplină, Legea Serviciului social (1938). Acestuia i se adăuga Institutul de Științe Sociale al României, cu cele 5 institute sociale regionale, ca filiale ale Institutului Central din București, Fundația culturală, Muzeul satului, sistemul publicațiilor sociologice și cu conținut social-politic și cultural, unele dintre ele deschise participării internaționale („Arhiva pentru Știință și Reformă Socială” (1919—1943), pînă în 1937, organ al Institutului Social Român și apoi publicație periodică a Federației internaționale a societăților și institutelor de sociologie; „Sociologia românească” (1938—1944), revistă de sociologie a tinerilor sociologi grupați în Școala sociologică de la București; „Affaires Dannubiennes” (1938—1944) publicație consacrată analizei sociologice a problemelor păcii și războiului, a relațiilor internaționale, în general). Pe lângă acestea, pentru Congresul de la București, au fost pregătite în mod special, o expoziție sociologică, cu un mic muzeu de artă populară românească, cu întreg materialul necesar pentru documentarea participanților la congres, atît asupra problemei în sine, cît și asupra metodelor și tehnicilor de cercetare sociologică monografică, în general și a manifestărilor artistice, în special: o expoziție științifică la Făgăraș avînd ca obiectiv prezentarea rezultatelor cercetării sociologice dintr-o întreagă regiune (Țara Oltului); o excursie științifică de patru zile la Dioști-Teleorman, satul model construit de Institutul Social Român; ca o verificare și confirmare pe teren a problemelor dezbătute teoretic și prezentate plastic la București; o a doua excursie de studii la Făgăraș pentru probleme de sociologie comparativă regională și o a treia, la Drăguș, pentru demonstrarea practică a metodologiei realizării unor monografii sociologice ale unui sat. Acestora li s-au adăugat monografiile: *Nerej — un village d'une région archaïque* (în lb. franceză); *Drăguș* (în lb. engleză) și „*Clopotiva*”; un volum avînd ca temă „Starea de azi a satului românesc” cuprinzînd rezultatele cercetărilor întreprinse în campania din vara anului 1938 asupra proble-

melor economice, sanitare și culturale în 50 de sate, și altul, cuprinzând planuri de lucru pentru cercetări monografice și o bibliografie a satului românesc ¹⁰.

Contribuții originale, inovații și noi direcții de acțiune au fost introduse de sociologii români, în însăși modalitățile de organizare a congreselor internaționale de sociologie. Până la cel de-al XIV-lea Congres, lucrările erau publicate după ce congresul a avut loc, într-un singur volum, „Les Annales des Congrès Internationaux de Sociologie”. Or, experiența demonstrase deja că asemenea reuniuni științifice, pentru a-și îndeplini obiectivele propuse nu trebuie să fie prea încărcate și aglomerate cu un mare număr de contribuții ce nu pot fi comunicate și discutate într-un interval de timp, oricum limitat. Publicarea prealabilă a tuturor contribuțiilor la Congres este de natură a favoriza nu numai cuprinderea unui număr mai mare de teme în discuție ci și, mai ales, aprofundarea dezbaterilor, în jurul acelor probleme sau subiecte ce se dovedesc a fi de interes major pentru comunitatea științifică internațională, reunită la congres.

Complementar comunicărilor și discuțiilor științifice înscrise în programul congresului, Comitetul român de organizare a propus încă patru importante manifestări: o expoziție internațională a cărții sociologice; o bibliografie internațională sociologică, o expoziție a activității desfășurate în cele 13 congrese sociologice anterioare și setul de manifestări sociologice românești la care ne-am referit mai sus, propunere, acceptată de forurile internaționale de specialitate.

Cînd totul era pregătit și lumea științifică aștepta deschiderea lucrărilor uneia din cele mai mari reuniuni științifice internaționale, de o anvergură fără precedent, organizate pentru prima oară în capitala unei țări mici, cum era România, prin încălcarea tradiției organizării unor asemenea congrese în „marile” capitale ale lumii, la care își anunțaseră participarea aproape „totalitatea sociologilor care au un nume în știință” ¹¹, ca și reprezentanți ai puterilor publice, „oferind o lecție de respect pentru realitatea prezentă și cunoașterea ei, punct de plecare pentru realitatea viitorului” ¹², mersul implacabil al istoriei a făcut ca un asemenea congres să nu poată avea loc. În această perioadă se desfășoară Conferința de la München. Cehoslovacia este brutal invadată. La 1 sept. 1939, orele 5 dimineata Germania nazistă invadează Polonia. La orele 11 dimineata în ziua de 3 sept. declară război Angliei, iar la orele 17 ale aceleiași zile, Franței. Încă din luna iunie 1939, eminentul istoric și sociolog francez, Marc Bloch, profesor la Sorbona și unul din directorii revistei „Annales d'Histoire Sociale” de la Paris, se scuza că nu și-a trimis comunicarea pentru Congresul de la București, din cauza „acelei grele atmosfere europene, care nu este una din cele mai favorabile muncii intelectuale” ¹³, exprimînd prin aceasta, sentimentul zilelor nedorite, care au venit.

În aceste condiții, în ziua de 17 aug. 1939, de comun acord cu prof. R. Mannier, Președintele I. I. S. din Paris, prof. D. Gusti a anunțat tuturor celor înscrși la congres, precum și legațiilor celor 26 de țări din care veneau, amînarea lucrărilor Congresului pentru luna aprilie 1940, dată ce nu a putut fi nici ea respectată.

¹⁰ Arhivele Statului București, Fond Fundația culturală regală. Direcția culturii generale, Dosar 9/1938, f. 14 (vezi și „Timpul” din 20 VIII, 1938).

¹¹ D. Gusti, *Opere III*, București, 1968, Edit. Academiei, p. 100.

¹² *Ibidem*, p. 101.

¹³ *Ibidem*, p. 102.

Reflectind asupra acestui moment din istoria evoluției sociologiei românești și universale, în anul 1948, prof. D. Gusti spunea : „Aceasta a fost povestea frumoasă și tristă a Congresului internațional de sociologie de la București. Pentru sociologia românească el însemna o dată însemnată, căci pentru prima dată, după o jumătate de veac de la înființarea I.I.S., sociologii hotăriseră să nu se mai întâlnească într-o capitală din Europa apuseană, ci într-o capitală din sud-estul Europei. Dar congresul a avut loc, deși nu s-a ținut ! — prin numărul neobișnuit de mare de comunicări trimise, prin interesul arătat din partea tuturor sociologilor din întreaga lume”¹⁴.

Asupra semnificației unui asemenea eveniment din istoria unei discipline științifice și instituții sociale ar trebui să insistăm prea mult, pentru ca să o putem face acum și în acest context. Pentru generațiile actuale și cele viitoare de specialiști ce se devotază sociologiei, el nu poate să nu rămână ca un moment de referință, care obligă la eforturi intelectuale și morale menite nu numai să se ridice prin realizări la nivelul celor ale înaintașilor, ci și, mai ales, la nivelul celor antrenate de înfăptuirea cit mai deplină, în condițiile actuale, a nobilelor idealuri umaniste, autentice ale acestora și ale științei și culturii de astăzi.

¹⁴ Ibidem, p. 106.